

השיעור השבועי

גליון מס' 536

מרן הראשון לציון שליט"א

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בבתי"כ היזדים ומשודר דרך הליון והרדיו ובקוויים רבים. מיסודו של מרן רבינו עובדיה יוסף זצ"ל

ר"ת	יציאה	כניסה	ידועלים
19:05	18:22	17:30	חל אביב
19:02	18:20	17:28	חיפה
19:03	18:21	17:29	באר שבע
19:04	18:21	17:29	

ויקהל פקודי | כ"ה אדר תשפ"ו

כתב וערך השיעור:

הרב דכיר פרץ שליט"א

הלכות פסח - א

זמן לימוד הלכות פסח. חשיבות לימוד הבית יוסף בהלכות החג. הנהגת בעל תשובה עם קרובי משפחתו בליל הסדר. יין נסך בחילוני. יין מפוסטר. מכירת חמץ עבור הוריו. הכנת חלות של שבת בבית. דברים שבקדושה מול פריצות. אם האוכל חמץ בפסח נאמן להעיד שהאוכל כשר לפסח. 'קים לי בגווייה'

מצרכי מזון הכשרים לפסח, הכשר כלים, בדיקת ביעור וביטול חמץ, ערב פסח, ליל הסדר ועוד. מה שאין כן בשאר חגים כגון שבועות וסוכות, שאין ריבוי הלכות כמו פסח, ולא צריך להקדים לעסוק בהלכות אלה כל כך הרבה לפני החג.

תירוץ שלישי

ה. וכתב תירוצו נוסף, בגמ' עבודה זרה (ה.) מבואר שבזמן המקדש התקינו שיהיו דורשים שלשים יום קודם הפסח כדי להכין את הקרבן ולבדוק אותו ממומים, ואפילו שכעת בעוונותינו אין לנו בית מקדש ואין קרבנות, מכל מקום תקנה ממקומה לא זזה, וגם היום לומדים הלכות פסח שלשים יום קודם הפסח.

שאלה בבעלים

ו. הטורי זהב (סי' תכט סק"א) חידש, שהדין ללמוד הלכות פסח קודם לפסח שלשים יום הוא נפקא מינה לענין שאלה בבעלים (בי"מ יז.), שהרב נחשב שאול לתלמידים, ואם התלמיד שאל מהרב בהמה והיא נפלה לתוך בור וניזוקה, פטור, כי נקרא בגדר "בעליו עמו". ובימים אלה הרב מחויב ללמד את התלמידים הלכות פסח.

שואלים או דורשים

ז. הטור (ריש סימן תכט) העתיק את ההלכה בזו הלשון: תניא, שואלים "ודורשים" בהלכות פסח קודם הפסח שלשים יום. אולם מרן השלחן ערוך (סעיף א) כתב: "שואלים" בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יום. מרן לא כתב "דורשים", ומשמע כפי התירוץ שהביא בבית יוסף בשם הר"ן, שזה נאמר רק לגבי שואל כענין, אבל לא צריך להפסיק את הלימוד בישיבות, שלומדים בבא קמא, בבא מציעא, קידושין, יבמות וכדומה.

יחידים נגד כולם

ח. בביאור הלכה (ד"ה שואליו) כתב שצריכים להפסיק את הלימוד הרגיל, ולהתחיל ללמוד הלכות פסח מיד אחרי פורים. ואמנם הביא את דברי הר"ן, שכמותו כתב רבו הרשב"א (מגילה דף ד' ודף ל.), אבל כתב שהם יחידים כנגד רבים מהראשונים, והם רש"י והתוס' (מגילה ד.), שאילתות דרב אחאי גאון (פרשת צו שאילתא עח), בעל הלכות גדולות (הג"ל), ספר העיטור (הל' ביעור חמץ דק"ב ע"א), אור זרוע (ח"ב הל' פסחים סי' רנו ד"ה טענו) [א.ה. אמנם באו"ז ח"א (אלפא ביתא סי' מא) גרס "שואליו" בלבד], הרוקח (הל' פסח סי' רמז), כולם סוברים שדורשים בהלכות הפסח שלשים יום קודם הפסח, כי הלכות הפסח מרובות.

השגת מרן זצ"ל

ט. בא מרן זצ"ל (בשו"ת יביע אומר ח"ב תאו"ס סי' כב אות ו והלאה) והשיג על דברי הביאור הלכה, שהרי יש עוד ראשונים רבים הסוברים כדעת הרשב"א והר"ן שאין

קודם כל צריך להודות לקב"ה על הניסים והנפלאות שהיו לנו השבוע הזה, למרות שבעונות הרבים היה אסון בבית שמש, אבל באופן יחסי לכמות הטילים שזרקו עלינו אויבינו להשמידנו, היו נסים גלויים. וצריך שראשי השלטון יפארו וישבחו להקב"ה שנתן כח לחיילים להילחם. וצריכים בני הישיבות להתמיד שהם העיקר שנותנים כח לחיילים לנצח. ואגב, צריך לשים לב לכל ההוראות, ונשמרתם מאוד לנפשותיכם" (דברים ד, יט), אין לזלזל, ואם שומע אזעקה, ילך מיד למקלט או מקום מוגן, וכך ההלכה מחייבת. נשמע בשורות טובות ישועות ונחמות.

שואלים ודורשים

א. בגמרא פסחים (י.) אמרו: שואלים ודורשים בהלכות הפסח קודם הפסח שלשים יום, וכן הוא בעוד מקומות בש"ס (פסחים קטו. ר"ה ז. מגילה כט: לב. סנהדרין יב: ע"ז ה: בכורות נח.). והגמרא למדה דין זה ממשה רבנו ע"ה שעמד בפסח ראשון והזהיר על פסח שני, שאיש אשר הוא טמא לנפש או הבא בדרך רחוקה יעשה קרבן פסח ב"ד אייר, ללמדנו שדורשים בהלכות הפסח שלשים יום קודם הפסח. וכתב בעל הלכות גדולות (סימן יא, עמי קעג), ששלשים יום קודם הפסח אדם צריך ללמוד את הלכות הפסח וללמד את אנשי ביתו - אשתו, בניו ובנותיו - כי הן הלכות מרובות. המאירי (ע"ז ה:) כתב, ששלשים יום קודם החג צריך להשתדל בצרכי החג, לקנות את המצרכים שיהיו בהכשר מהודר בלי שום ספיקות.

הלכות חג בחג או לי יום קודם

ב. מרן בבית יוסף בתחילת הלכות פסח (סימן תכט) הביא מה שהקשה הר"ן (מגילה ד.), שבגמרא פסחים (י.) ועוד אמרו: שואלים ודורשים בהלכות הפסח קודם הפסח שלשים יום, וקשה ממה שאמרו במגילה (לב.), משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלים ודורשים בהלכות פסח בפסח, עצרת בעצרת, חג בחג. ומבואר שצריך לדרוש בחג עצמו ולא שלשים יום קודם?

תירוץ ראשון

ג. הר"ן תירץ שמה שאמרו שאנו מחויבים לשאול ולדרוש בהלכות הפסח שלשים יום קודם הפסח, אינו אלא לגבי שואל כענין (תוספתא דסנהדרין פ"ו), שאם שני תלמידים שואלים בענינים שונים, כגון שאחד שואל על תשעה באב והשני שואל על הלכות פסח, תענה לשני, כי הוא נחשב שואל כענין. אך מה שאמרו הלכות חג בחג, הכוונה שבזמן זה לא רק שיש להשיב לשואל בהלכות פסח, אלא יש גם לדרוש בהלכות הפסח.

תירוץ שני

ד. עוד מתרץ הבית יוסף, שיש לחלק בין חג הפסח לשאר חגים, את דיני הפסח צריך להודיע לעם קודם לפסח שלשים יום, כי הלכות הפסח מרובות,

מזיגת הכוס

יב. יש עוד בעיות, כי לבילי הסדר המנהג שכל אחד מוזג יין לחברו בדרך חירות, כבני מלכים, ואם אחיו או אביו שהם מחללי שבת ימזגו לו יין, זה יין נסך. ואם לא ישתה במקום ליל הסדר יהיה אי סדר... אחיו יכעס עליו ויקום. לכן חכם עיניו בראשו להביא יין מבושל, כגון של 'כרמל מזרחי', שכשהיין שלהם לא מבושל כותבים זאת במפורש, ושאר היינות שלהם מבושל, וביינות הגולן הרוב לא מבושל. ואם חילוני ימזוג יין לא מבושל, זה יין נסך ואסור לשתות, ואפילו שהוא כתינוק שנשבה בין הגויים, כמו שכותב החזון איש (וי"ד סי' ב אות כה), כי חינכו אותו בחינוך חילוני והוא נמצא בחברה כזו, צריך לקרב אותם, אבל סוף סוף זה מחלל שבת בפרהסיא שיינו יין נסך, ומה שנשאר בבקבוק לא נחשב יין נסך אלא מה שמזוג בכוס. להבדיל מנוצרי שגם מה שמזוג בכוס וגם מה שנשאר בבקבוק הוא יין נסך, אבל במוסלמי רק מה שמזוג נחשב יין נסך, וכל שכן ישראל מחלל שבת בפרהסיא שרק מה שמזוג נחשב יין נסך. ואם מזוג לו, לא ישתה, ויגיד תירוץ: היין הזה חזק בשבילי, אני לא אוהב אותו, וישתה מיץ ענבים² שהוא מבושל, ומן הדין לא צריך מבושל לגמרי עד שיתאדה.

הביקור ביקב

יג. לפני כחמישים שנה, כשמרן זצ"ל היה בתפקיד רשמי, ביקשו אותו לבקר ביקבי כרמל מזרחי ולתת להם הכשר, ומרן עמד על כל פרט ופרט ונתן להם תעודת כשרות. וביקשו שיכתוב שאין בזה חשש יין נסך אם מוזג אינו יהודי או מחלל שבת, ובירר באיזה דרגת חום מבשלים את היין, ואמרו לו, עד שיגיע לשמונים מעלות, אבל היין לא מתאדה. ומרן אמר להם שיוסיפו עוד כמה מעלות חום, אבל אמרו שזה מקלקל את היין, ולכן מרן לא כתב להם שאין חשש יין נסך, ורק כתב שהיין כשר לפסח וברכתו הגפן. גם בכך החיים (סימן קיח סק"ו) מרן זצ"ל³ פלפל והאריך בדין יין מפוסטר, הביא הדעות לכאן ולכאן, ומסקנתו שאם אפשר עדיף לבשל לגמרי, ובמקום צורך כל שעבר תהליך של פסטור יש לסמוך על המקילים. חכם עיניו בראשו שאם נמצא במשפחה חילונית יחשוב מראש איך להתנהל בחכמה, ויביא עמו מיץ ענבים.

יבין את הקרקע

יד. יותר מזה, מי שבא לבית הוריו שלא מקפידים על חמץ, ויש להם חמץ, כמו בירות וויסקי, צריך לדאוג למחיצה, כמו שנפסק בשלחן ערוך (סימן תמ סעיף ב) לגבי גר תושב - מותר לו חמץ - ששרוי עמו בחצר, ולהדביק מדבקה שכתוב עליה חמץ בכל המקומות הנצרכים, ויבוא לפני כן לבילי בדיקת חמץ, ויראה כל מה שצריך לעשות, ירכז את כל החמץ בארונות, שלא ישל יבוא לאכול חמץ ח"ו, וכן ישאל את הוריו, מכתרתם את החמץ? - לא מכרנו, זה שלנו... הם לא מבינים, למדו בבית ספר חילוני, ושם המורים והמורות עמי ארצות מדאורייתא ומדרבנן. יבקש רשות למכור להם, ואם לא נמצאים לפניו, יכול למכור גם בלי רשות, מדין זכין לאדם שלא בפניו.

זכין לאדם

טו. בסוטה (כז.) מבואר שמי שהלך למדינת הים, בית דין מקנין לאשתו, שמסתמא מסכים לזה, וזכין לאדם שלא בפניו. והמהרא"י בתרומת הדשן

מיני שאלות קשות שהגיעו אליו מהארץ ומחו"ל בהלכות פסח, נתקיים בו "את הדבר הקשה יביאון אל משה" (שמות יח, כו), והיה אומר דנתי לפי זה ולפי זה, תענוג! והיינו משתעשעים אתו בהלכות החג. אבל אדם ששותה יין לא יכול לדבר בלימוד וגם לא לפסוק הלכות. לכן לכתחילה אפשר לשתות מיץ ענבים בארבע כוסות ויוצאים בזה ידי חובה.

⁴ ספר כף החיים חיברו רבי יעקב חיים סופר, הוא נפטר באמצע חיבורו על יורה דעה חלק ב', ובא בנו ע"ה למרן ואמר למרן: כבוד הרב, הספר תקוע, וכבודו ימשיך לנו. אמר הרב: אבל אין לי את כל הספרים שהכף החיים מזכיר, כל מיני גדולי האחרונים. אמר לו: קח אותם במתנה, כי לא היה לו שימוש בספרים. ומרן השתמש בספרים הללו, זכור לאברהם, ארץ חיים סתהון ועוד, שלא היו אז בנמצא, וכתב חצי מהספר. ובאמצע סימן קיז כתב מרן: כאן נתבקש בישיבה של מעלה הרב הגאון המחבר זצ"ל ומכאן והלאה עד סוף הספר ליקטתי ואספתי מאשר השיגה ידי אנכי הצעיר באלפי ישראל עובדיה יוסף ס"ט. ע"כ. רואים את ההבדל, לפני כן הקטעים קצרים, ומשם הקטעים ארוכים.

חיוב לדרוש בהלכות הפסח שלשים יום קודם הפסח, ומהם הריטב"א (מגילה ד, הרמב"ן (בריטב"א שם) - רבו של הרשב"א, מהר"ם חלאוה (פסחים ו), הרשב"ץ (יבין שמועה דף כג ע"ד, מן אבות פ"ה דאבות), המאירי (פסחים ו). מכאן מוסר השכל לאלו שטוענים, איך מרן מקשה על המשנה ברורה, וכאילו זה פגיעה בכבודו. קיבלתי מכתב מראש שיבה דוקא ספרדי, שכתב לי בהתנשאות, שאנחנו פוגעים במשנה ברורה כשאנחנו חולקים עליו, הוא לא לומד הלכות, אלא כל היום רק גמרות, ואין לו שום עסק בפוסקים, ולכן לא יכול להבין שחולקים על המשנה ברורה. מי שמעולם לא למד יביע אומר או ילקוט יוסף מדבר כך. עכ"פ כאן המשנה ברורה כתב שהר"ן והרשב"א יחידים, וזה לא נכון, כי כל הנ"ל כתבו כמותם. וכן משמע מדברי הרמב"ם שלא כתב שדורשים בהלכות הפסח קודם הפסח שלשים יום (וע"ע בפ"ב מהלכות חמץ ומצה ה"ט, ובפ"ח מהל' אישות ה"ה).

ללמוד בית יוסף עד הסדר

י. לכן הישיבות והכוללים ממשיכים ללמוד כרגיל בסדר א' ובסדר ב'. אבל עצה טובה קא משמע לן, שבאמת הלכות פסח מרובות, וחשוב שבלילות בסדר ג' או ד', או בשבתות, הבחורים והאברכים ילמדו בית יוסף על סדר הלכות פסח. סיפר לי מרן האבא זצ"ל, שבצעירותו, בפורת יוסף הבחורים למדו בלילות מעצמם בית יוסף על הסדר, לפני שבועות לומדים הלכות שבועות, ולפני סוכות לומדים הלכות ארבעת המינים וכו', שלא להישאר עמי ארצות. הש"ס - בבלי וירושלמי - הוא בית אב שלנו, אבל אי אפשר להסתפק בזה, התורה "ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים" (איוב יא, ט). הגאון רבי עזרא עטיה, היינו רואים אותו שהיה הולך בין הספסלים בבית המדרש, והיה אומר לבחורים הצעירים: תלמדו הרבה בית יוסף, כל מעיינכם יהיה בית יוסף! אדם אומר, כשאחיה מבוגר אלמד בית יוסף. אבל כבר מצעירות צריך ללמוד הלכות חג בחג. וכדי להבין ילמד עם חברותא, קשה להבין את הבית יוסף בלי חברותא. וכל גמרא שהבית יוסף מוזכר יפתח ויראה, ולא יגרס בשטחיות, זה הריס בהלכה, אלא ילמד בעיון, וכך ידע הלכות פסח.

קרובים רחוקים

יא. ב"ה בדורות האחרונים ובפרט דור שלנו רואים הרבה בעלי תשובה¹, ולפעמים נתקלים בבעיה, שמוזמנים לליל הסדר על ידי ההורים שאינם שומרי מצוות, ואומרים: וכי אם אתה דתי אתה כבר לא יכול להסתכל עלינו?! ועלול להרחיק אותם. מצד שני אם יבוא לשם, יעשו ליצנות, או ח"ו תהיה טלוויזיה דלוקה, או פלאפונים על השלחן לבילי הסדר, מה עם חינוך הילדים? במקרה כזה יאמר להם: לא אוכל לבוא אליכם, אלא אם כן יקוימו כמה תנאים, שכולם יבואו בצניעות, ויקפידו לא לחלל שבת ויום טוב בבית. אם הם שומעים בקולו ומכבדים אותו - בדרך כלל הספרדים יודעים לכבד, שכל בעל תשובה שמגדל זקן נקרא אצלם 'רבן'... - ילך אליהם, וכיין מראש סיפורים ודרשות², לא יבוא בלי הכנה, ויאמר להם דברי תורה, "להיות כל איש שומר בביתו ומדבר כלשון עמו" (אסתר א, כב), רבים התחזקו בגלל הדברים האלו, "והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם" (מלאכי ג, כד). ואם לא ישמעו בקולו וחושש לחינוך הילדים, שישמעו ניוול פה, או יראו חילולי שבת וליצנות, או פריצות, יעשה ליל הסדר לבד.

¹ מה שלא היה מצוי פעם, בשנת תשכ"א או תשכ"ב, מרן זצ"ל היה הולך לתת דרשה לבילי שבת בפורת יוסף, והיו באים מאות, ופעם הלכנו בדרך ברחוב צפניה ואמר לי הרב: תראה, זה שהולך ממול הוא בעל תשובה! והסתכלתי עליו כאילו נפל מהירח... כי לא היה מצוי, ולצערנו אז היה רק לכיוון ההפוך, שהיו הולכים מהציבור הדתי ומתקלקלים, היתה נהירה לחילוניות, והיום ב"ה הרבה חוזרים בתשובה, וצריך לעודד ולחזק אותם, וגם ללמוד להתבטל לגמרי לגדולי הדור, ולא יחשוב את עצמו שאם למד עשר שנים, והוא מחבר ספרים 'ליקוטי בתר ליקוטי', כבר נהיה רשכבה"ג... אלא יתבטל לגדולי הדור.

² יש הרבה ספרים על הגדה של פסח, בכל שנה יוצאים עשרות, מדהים! אני חושב שהספר הכי חשוב ויפה זהו "חזון עובדיה" של מרן האבא שיש בו גם סיפורים וגם קושיות ותירוץ.

³ יוצאים לכתחילה ידי חובת ארבע כוסות במיץ ענבים, יש מקפידים לשתות דוקא יין יבש, ואחר כך בסוף הלילה הראש כואב, רוצים לדבר קצת דברי תורה ולא יכולים. מרן בשנותיו האחרונות שתה ארבע כוסות מיץ ענבים. ועוד לפני כשלשים שנה כשהיה בכוחותיו, היה יושב איתנו אחרי הסדר, ומספר לנו על כל

(סימן קפה) כתב גבי חלה, במשרתת שלשה עיסה עבור בעלת הבית, והלכה לחוץ קודם שהפרישה חלה, וקודם שחזרה נתחמזה העיסה כל צרכה, שאם עוד תשהה שלא תאפה, העיסה תתקלקל, ובשביל כך רוצה המשרתת להפריש חלה בלי רשות בעל הבית, האם מותר לעשות כן? והשיב שיכולה לעשות כן - לספרדים תיקח כל שהוא ולא שכנוזים כזית - דכיון שמתקלקל זכות הוא לבעלת הבית, וקיימא לן זכייה משום שליחות, והכי נמי המשרתת נעשית שלוחה אפילו שלא מדעתה, מטעם שזכות הוא לה. ודינו של המהרא"י הובא להלכה ברמ"א (יו"ד סימן שכח סעיף ג). והט"ו (סק"ב) הוסיף, שאפילו אם העיסה לא תתקלקל גם כן אפשר להפריש בלא דעתה, משום שזכין לאדם שלא בפניו.⁵ וכן מבואר במגן אברהם (סי' תלו ס"ק יא), שאם הניח אחד חמץ והלך לו, יוכל אחר למוכרו מטעם זכיה, וכן כתב בשו"ת אמרי יוסף (ה"ב סימן כג). וכן כתבו החתם סופר (האה"ע סי' א), והדברי חיים מצאנז (ה"ב סימן מז) - היה לפני כמאתים שנה.

דעת החולקים

טז. אמנם הקצות החושן (סי' רמג סק"ח) חלק על התרומת הדשן - שהיה בסוף תקופת הראשונים ונחשב ראשון - וכתב: ואם כי ידעתי מיעוט ערכי להרהר אחר פסקי מוהרא"י, ובפרט שהלכו אחריו הרמ"א והט"ו, אמנם לענ"ד תוס' והרשב"א (נדרים לו. נזיר יב.) לא סוברים כן, ולדבריהם אי אפשר להפריש ללא רשות, כי זכין "לאדם" שלא בפניו, ולא זכין "מאדם" שלא בפניו, כלומר שאם מפריש חלה או מוכר חמץ של אדם אחר, הוא לוקח ממנו את החתיכה או את החמץ, ואת זה לא יכול לעשות בלי רשותו. וכן כתב הגאון רבי צבי פסח פראנק בספרו הר צבי (או"ח סימן לט). אולם הגאון רבי יצחק אלחנן - היה גדול הדור לפני כמאה שנה - בספר באר יצחק (או"ח סי' א ענף ג), דחה את ראיות הקצות החושן מהתוס', ומסקנתו שאפשר למכור בלא רשותו, כי זכין "מאדם" שלא בפניו ולא רק "לאדם". גם הגאון מסוכוטשוב בעל האגלי טל בשו"ת אבני נזר (האו"ח סימן שמו) כתב, שמועיל למכור חמץ של אחר, משום שזכות היא לו. אלא שהוסיף שם, שטוב שיבטלנו ברוב לאחרי הפסח. וכן כתב בשו"ת פנים מאירות (ה"ב סימן נב) - לפני כ-300 שנה - והביאו הגאון רבי שלום שברדון בשו"ת מהרש"ם (ח"ו סי' ריב), וכן בפתחי תשובה (יו"ד סי' שפ). וכן כתב האח"עזר (ח"א אה"ע סי' כט).

בלי רשות

יז. לכן קודם כל יסביר להוריו שלפי ההלכה חמץ שעבר עליו הפסח אסור בהנאה, וזו זכות בשבילם שעושה להם טובה ומוכר לגוי, וחותרם על המסמך של הרבנות או העדה החרדית. כשאנחנו היינו ברבנות ישבנו ימים על גבי ימים לכתוב נוסח שהוא הטוב ביותר, לרווחא דמילתא, והיה אפשר לסמוך על המכירה שלנו בלב שקט, כיום אני לא יודע מה קורה שם, ועל כל פנים ישכנע אותם ויתנו לו הסכמה. ואם נראה לו שלא יבינו, יעשה בלי לבקש את רשותם, ויסמוך על הפוסקים שכתבו שאפשר למכור גם בלי הסכמתו.

עבר ומכר

יח. וכן אם עבר ומכר בלי רשות למושב זקנים או לבית חולים וכדומה, המכירה תופסת, כי חמץ שעבר עליו הפסח הוא מדרבנן, וכשיש ספיקות

⁵ רבים נוהגים להכין חלות לשבת בבית, והוא מתקנת עזרא כמבואר בירושלמי (פ"ד ממגילה ה"א), ובאור לציון (ח"ב פמ"ז ס"א) העורכים כתבו דבר פלא, שהמטרה היא לאפות לחם שיהיה בצורה מיוחדת לכבוד שבת, ולא לחם רגיל או לחם פרוס, אבל היום בימינו שהמאפיות מוכרות חלות קלועות, לא צריך לאפות בבית. אבל במדרש (בראשית רבה פר' יד אות א, ופר' יז אות ח, ותנחומא ר"פ נח) מבואר שהאשה שזו חוה איבדה חלתו של עולם שהוא אדם הראשון, ובגללה נגזרה עליו מיתה, וצריכה לתקן ולהפריש חלה. והרי החטא היה בערב שבת, וראוי לתקן ולתקן חלה בזמן זה, וכפי שהביאו המג"א (סי' רמב סק"ד) והאחרונים טעם זה. לכן גם היום בימינו הרבה נשים צדיקות שיש להן זמן נוהגות להכין חלות לכבוד שבת, ומפרישות חלה עם ברכה.

⁶ בעצם המכירה יש שערערו עליה, שנראה כמו חוכא ואיטולוא, שרוצה להתפטר מאיסור חמץ שעבר עליו הפסח, וכי אם יבוא הגוי יתנו לו את החמץ? אבל האמת שלפי ההלכה, כיון שעושים את כל הקניינים, אם יבוא הגוי בחול המועד או אפילו ביום טוב ויבקש את החמץ, יכול לקחת, ואין אפשרות למנוע אותו, כי זו מכירה גמורה. החתם סופר (יו"ד סי' שי) הביא את העוררים על הנושא הזה - בראשם המחצית השקל (סימן תמח סק"ד) - והצדיק את המכירה וכתב שסוף סוף עשו

בפוסקים אם המכירה תופסת, אנחנו מקילים לכל הפחות בדיעבד. ולמשל אדם חכמולוג שהלך למכולת, ויש שם פועל ערבי, וקורא לו: בא הנה, תקנה את כל החמץ שלי בסך מסויים, ועשה מכירה פרטית של החמץ. זה לא טוב, כי צריך שיהיה שטר, ובמכירה מסודרת גוי קונה בקנין כסף, קנין משיכה, קנין סודר, קנין אגב, קנין שטר, סיטומתא, ועוד, אבל בדיעבד אם עשה רק קנין כסף, לפי רש"י (ע"ז ע"א). גוי קונה בכסף, ולר"ת (שם ד"ה רב אשי) גוי קונה במשיכה ולא בכסף, ובש"ע בהלכות בכור בהמה טהורה (סי' שכ"ט) כתב שצריך גם כסף וגם משיכה, וזה בדאורייתא, אבל במכירת חמץ שהיא מדרבנן, בדיעבד יש להקל, שספק דרבנן לקולא.⁶ גם כאן שימכור את החמץ של הוריו ויזכה אותם.

בלי ידים ובלי רגלים

יט. בעיה נוספת כשהולכים למשפחה שהיא רחוקה מתורה ומצוות, שיש נשים בבגדי פריצות, בלי ידים ובלי רגלים... וכמה שמסביר להם לא מבינים, כי הם חיים בחברה כזו, ומה יעשה אדם שרוצה לקרוא את ההגדה שיש בה הרבה הזכרת שם ה', "ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה" (דברים ו, כא), וכן ברכות של הקידוש, בורא פרי האדמה, על אכילת מרור, על אכילת מצה. ואיך יאמר דבר תורה לפני אשה בפריצות, ולא משנה אם זו אמה שלו סבתא שלו או דודה שלו... לצערנו הרב אפילו אנשים זקנים, חצי רגל בקבר, הולכים בלי שרוולים, שיחזרו כבר בתשובה, אבל לצערנו הרב כך חינונו אותם, וצריך לרחם עליהם. ומה יעשה?

עצימת עיניים

כ. זו גם בעיה של רבנים שנמצאים בגלות ומתוקף תפקידם צריכים לסדר חופה וקידושין, והכלה ואמא שלה בפריצות ה' ירחם, אין להם הבנה, ואיך יברך "ברוך אתה ה' יוצר האדם" או יוצר הבהמה... בגמ' (שבת קנ.) דרשו "ולא יראה בך ערות דבר" (דברים כג, טו), דיבור אסור הרהור מותר, כלומר שאסור לדבר דברי תורה או דברים שבקדושה כנגד טפח באשה או שער באשה (ברכות כד.). לפי הרוקח (סי' שפד) צריך להסתובב ולא מועיל שיעצום עיניו, וכן פסק הב"ח (סי' עה) ועוד. אבל הוא מברך לחתן ולכלה, ולא מעשי שיפנה אליהם את הגב. ואכן הפרי חדש והיד אהרן אלפנדר (שם) חולקים ומחזקים מה שכתב מרן בבית יוסף (סי' ס"ט ע"ה) על הפסוק "ולא יראה בך ערות דבר", דלא תלי רחמנא אלא בראיה, כלומר שאם רואה אסור, אבל אם ערות דבר, העיניים או שם ספר מול העיניים ולא רואה, יכול לומר דברים שבקדושה (ע"ע יבי"א ח"ג חאו"ח סי' ז, הל"ע ח"א עמ' קטז).⁷ לכן בעל תשובה שהולך למשפחה שלו והנשים לא בצניעות, יקרב את ההגדה לעיניו, ויגיד: אני סובל מהעיניים וקשה לי... וכך יפתור את הבעיה.

נאמנות בכשרות

כא. עוד בעיה שצריך לשים לב, לגבי הכשרות, שהאמא לא מקפידה, עדיין לא חזרה בתשובה, ואיך אפשר לסמוך עליה בכשרות, הרי היא קונה מכל הבא ליד בשוק, ומי אמר שקונה בהכשר טוב. יסביר לה לקנות למרור רק חסה⁸ "עלי קטיף" או מגידול אחר בחממות. בלי תולעים, וכי יעשה ליל הסדר ויקיים מצות "והגדת לבנך", ארבע כוסות, אכילת מצה, ויעבור על איסור תולעים!?

קניינים, ואפילו שיש לו מפעל שלם של ביסקוויטים ולא באמת חושב למכור לגוי, מעשה הקנין גובר על מחשבתו. ומה שדברים שבלבו כל אדם הוו דברים, זה לגבי תנאי בקנין, אבל הקנין עצמו גובר על מחשבה (וראה עוד שלחן המערכת ח"א מע"ג עמ' תרצה, ילקו"י שביעית עמ' תשעט). הרבה עוררו על היתר המכירה שעושים ברבנות, אבל אם לא היו עושים אותה, הרבה אנשים היו נכשלים בספיחים והרבה איסורים. והיום פשט המנהג אצל רוב החרדים לדבר ה' שעושים מכירת חמץ, וסומכים על כך שלא נקרא חמץ שעבר עליו הפסח.

⁷ אדם נוסע באוטובוס או ברכבת לכולל או לעבודה, והוא רוצה להשלים את התפלה, אבל לצערנו עולות נשים שלא בצניעות, מה יעשה? יסגור את העיניים או יקרב את הסיידור לעיניים שלא יראה. בצואה ובמי רגלים שהם בתוך ד' אמותיו לא יועיל, כי נאמר (דברים כג, טו) "והיה מחניך קדוש", ומחנהו לא קדוש, אבל בערות דבר התורה תלתה בראיה, ואם לא רואה מותר. החזון איש (חאו"ח סי' טז אות ז) מוסיף סברא שאם לא מתכוון להסתכל אין את האיסור.

⁸ אנחנו לא אוכלים במרור 'כריין' כמנהג האשכנזים, אלא חסה, 'חס רחמנא עלן' (פסחים לט.).

צריך להיזהר בזה מאוד.⁹ וכן יסביר לה לקנות בשר "חלק" ולא "כשר", כי היא חושבת לקנות בשבילו בשר "כשר", אבל רק האשכנזים מקילים בזה, ואילו אנחנו מחמירים בזה מאוד.¹⁰ אבל האמא עצמה לא אוכלת בשר "חלק" ואולי אפילו לא "כשר"¹¹, ואיך יסמוך עליה שקנתה מה שביקש? ואין לומר בזה 'עוד אחד נאמן באיסורים' (גיטין ב: ש"ע י"ד קכו, ג), כי במשנה במסכת בכורות (פ"ד מ"י) שנינו, זה הכלל, כל החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו. ובמסכת דמאי (פ"ב מ"ב), על עצמו אינו נאמן כיצד יהא נאמן על של אחרים. בשו"ת פני יהושע (ה"ד ס"י טז) כתב, חשוד על הדבר שאינו נאמן להעיד על הדבר, לא צריך שיהיה עדות על כך בבית דין, אלא מספיק שייצא קול בעיר שהוא לא שומר כשרות, יש גם לא דתיים שמקפידים על כשרות, אבל יש רחוקים מאוד ה' יחזיר אותם בתשובה, שגם על כשרות לא מקפידים. אם כן אדם שלא אוכל כשר לא יכול להעיד שהמאכל כשר וחלק, ואיך יוכל לסמוך על אמא שלו? ואם תאמר שיעשה את כל הקניות בעצמו, בשביל מה הולך אליה...?

חידושו של הרב פיינשטיין

כב. הרב משה פיינשטיין היה באמריקה, אבל לפני השואה בשנת תרצ"ד היה ברוסיה, ובאותה תקופה הקומוניזם משך אחריו את הצעירים והעביר על הדת, ובשו"ת אגרות משה (ח"א מ"ד ס"ג נד) דן, באב אחד חרדי שהזקין, ובתו שנהייתה קומוניסטית, בלא דת ובלא דין, אמרה לו: אבא, תבוא אצלי לליל הסדר, אל תעשה ליל הסדר לבד, אני גדלתי אצלך ואני יודעת על מה אתה מקפיד, אקנה מערכת כלים מיוחדת בשבילך. או שאוהבת אותו או שרוצה את הירושה... שאלו את הרב פיינשטיין האם אפשר לסמוך עליה. והוא השיב חידוש - היה גברא רבה בעל שכל תלמודי, אחר שגמר את הש"ס ארבע מאות פעם - על פי דברי הגמרא בכתובות (פה), שם מסופר על אשה אחת שבאה לפני בית הדין של רבא, ותבעה את חברתה על מאה שקל, רבא שאל את חברתה: מה את אומרת? אמרה: אני לא חייבת לה כלום. כידוע, כאשר הנתבע כופר בכל, נשבע שבועת היסט ונפטר. אמר לה רבא: קומי ותשבעי. היתה שם אשתו של רבא שהיא בתו של רב חסדא, ואמרה: אני מכירה אותה, היא חשודה על שבועת שקר! מיד הפכה רבא לשבועה לשכנגדה, השביע את התובעת ועל סמך זה הוציא מהנתבעת את הכסף. שאלו על רבא איך סמך על אשה, הרי גזירת הכתוב היא שאשה פסולה לעדות, ואפילו היא צדיקה כמו מרים הנביאה ושרה אמנו.¹² והשיב רבא, בת רב חסדא קים לי בגווה, אני מכיר אותה שהיא בת של גדול הדור, ולא סתם, אלא הוכיחה את עצמה שהיא צדיקה וחסידה, ולא התקלקלה בתל אביב בכל מיני השקפות זרות, ואני סומך עליה. וההסבר שזה לא מדין עדות, אלא זו ידיעה, שעכשיו אני יודע שהאשה הזו עלולה להישבע לשקר. מכאן למד הרב פיינשטיין שגם אצלנו, אם יודע שבתו ישרה, או אמו אשה ישרה,¹³ אף פעם לא חזר לה צ'ק... וכשהיא שומעת שקר היא מזדעזעת... ואומרת שקנתה בשר חלק או חסה מגידול מיוחד

⁹ הפרי חדש (סימן פד ס"ג נג) כתב שצריך לדרוש על איסור התולעים ברבים, והחתם סופר (חאו"ח סימן קלב) כתב שהיה רגיל לדרוש על כך בשבת הגדול. אם לא דרש על זה לא יצא ידי חובת דרשת שבת הגדול... היום ב"ה יש גידול מיוחד בחממות, וזה נפלא, הצילו את עם ישראל. וגם גידול מיוחד צריך לבדוק ולשטוף, שלא יהיו חרקים וזבובים. היה אחד שטען שרופא אחד אמר לו, למה הרבה חרדים חולים במחלה ה", כי אוכלים עליהם מגידול מיוחד, ובריסוס שמרססים עליהם יש חומר זרחני חזק מאוד, וזה גורם למחלה. ואז בא למרן האבא והציע לו שיקריזו לחזור למה שהיה לפני חמישים שנה, לאכול חסה ורכוב רגיל, ולבדוק מתולעים. אבל מרן לא הסכים, כי גם אם ישטוף במים חמים ובזרם חזק, התולעים מתחבאים בתוך הירק, יש שם 'בורות שיחין ומערות' ונכנסים בפנים, ועובדה שאם ישטוף חזק ואחר כך יניח בשמש, יראה את התולעים יוצאים... לכן לא לסמוך על זה. ומה שאמר שיש סכנה, היום שוטפים את הירק באמבטיות, בשש או שבע שטיפות חזק, והחומר הזרחני כמעט ולא נשאר. ועוד שלא יאכל מזה הרבה, אם אוכל בליל הסדר, מעט פה ומעט שם, לא יגרם כלום [א.ה. ואדרבה יש שפירסמו שהגידול המיוחד נקי מחומרים יותר מהגידול הרגיל. ילקו"י פסח ח"ג עמ' תר, ד' המינים עמ' שכז, ט"ו בשבט עמ' ריג. שו"ת הראש"ל ח"א ח"ו"ד ס"י א. השיעור השבועי תשע"ט פר' עקב אות י]. איך אפשר להיכנס לספקות לגבי תולעים, שזה חמור ביותר, ולומר שכל אחד יבדוק בבית שלו. ב"ה שכיום יש את גידולי החממות, ולכן כולם יקנו דוקא ממקומות כאלה שאין בהם חשש תולעים, ולא יקרה שום דבר, "שומר מצוה לא ידע דבר רע" (קהלת ח.ה).

וכדומה, אם הוא פיקח עדיף שיביא מראש חסה ובשר חלק בית יוסף, אבל אם הוא בעל תשובה חדש ולא חשב על זה, יכול לסמוך עליה, "יאכלו ענוים וישבעו".

ניגנת במקאם עג'אם

כג. יש דבר דומה, לגבי עדות של ילד קטן, וכגון שהאבא אכל ושבע והיה לו טלפון ארוך - איזה אחד בלבד לו את המוח חצי שעה, צריך לדבר בקיצור, מרן היה תמיד מקצר, זה ביטול תורה - ומסתפק אם בדרך ברכת המזון, ובנו בן ה-11 או 12 אומר לו: אבא, אתה בירכת, ניגנת "ותבנה ירושלים" במקאם עג'אם... זה ילד פיקח שהולך לבקשות ומבין במקאמת. אתה בטוח שבירכתי? כן, בטוח. האם יכול לסמוך עליו? הקטן חייב בברכת המזון מדרבנן אפילו שבע, והגדול ששבע חייב בברכת המזון מדאורייתא, ולכאורה לא יכול להפקיע את החיוב של אביו. מרן זצ"ל (בחזו"ע ברכות עמ' רפה) כתב שאם הקטן הוא בר דעת וקים לי בגוויה שהוא דובר אמת,¹⁴ יסמוך עליו ולא יברך ברכת המזון מספק, ושכע"ן זה כתב הגרש"ז אורבך (שש"כ ח"ב עמ' ריג, הליכ"ש תפלה ח"א עמ' קח, שלמי מועד עמ' ד), ועוד.

לשון הרע בשידוכין

כד. וכן לגבי הלכות לשון הרע, אם שואלים את המשגיח על בחור בשידוכין, לא צריך לומר את כל הפרטים כולם, אלא באופן כללי, כי יתכן שהבחור הזה שעכשיו קצת פחות מתמיד, אחרי החתונה יתפוס את עצמו ויתמיד. כאשר לא יודע אם לומר חסרונות מסויימים, יתייעץ עם רב, כי יש חסרונות ניכרים שצריך לומר, "אל תהי צדיק הרבה" (קהלת ז, טז), ויש דברים שמשנתנים אחרי החתונה. אצלנו בישיבה היו בחורים טובים ומתמידים בהתמדה עצומה, והיו כאלה שפחות, לא כולם שווים, והייתי מדבר עליהם טוב, ואחרי שהתחתנו הייתי רואה אותם עולים ומתעלים, הוא התחתן עם בחורה טובה וצדיקה שאוהבת תורה, ונותנת לו עידוד, משבחת אותו ומפרגנת לו כל הזמן על התורה שלו, והוא משתנה לגמרי, אז בשביל מה לדבר עליו שהוא לא מתמיד?! ואם באמת הוא מנותק מלימוד לגמרי, או שאין לו שכל וחולק על גדולי הדור, צריך לשקול, כי בהלכות לשון הרע מותר לומר דברים נכונים לתועלת, ומבואר בחפץ חיים (הל' רכילות כלל ו אות ו ובאמ"ח ס"ב) שאם קים ליה בגוויה שהאדם הזה לא משקר, ואומר לטובת הענין: הבחור הזה לא רואים אותו בתפלות, לא פותח ספר, והוא בחורה טובה ורוצה בעל שיושב ולומד, וכי העיקר זה הייחוס?! מותר לקבל. לכן גם במקרה שלנו, אדם שחזר בתשובה, ואביו ואמו עוד לא חזרו, והם אנשים ישרים ונאמנים, יכול לסמוך עליהם שקנו לו את כל המצרכים כשרים לפסח, והכשירו את הכלים. נזכה כולנו לחוג את חג המצות, תיגמר המלחמה, ונזכה לבשורות טובות ישועות ונחמות. אמן ואמן.

¹⁰ וכתב בתשובה מאהבה ח"ג (ס"ט שכ) בשם הגאון רבי יחזקאל לנדא בעל הנודע ביהודה - שהיה אשכנזי - שלא שוות כל החומרות שהחמיר הרמ"א - כולל בקטניות ובאורז בפסח ובנטל"פ - לעומת הקולא של בשר שאינו חלק שזו קולא גדולה. לכן היום גם האשכנזים מקפידים בזה, וכל שכן הספרדים, כי לדעת מרן השלחן ערוך (י"ד ס"י לט ס"י) כל המיקל בזה כאילו מאכיל טריפות לישראל. וזאת על פי דברי הרשב"א (בתשו"ס שד) והרשב"ץ (בס' יבין שמועה ד"ט רע"ב).

¹¹ לצערנו הרב, היום יש גם ספרדים שהם ממש רחוקים מהתורה, פלא פלאים, השוטרים חלק מהם ממש עויינים את הדתיים, באיזו עויינות ושנאה! מאיפה בא הדבר הזה? תמיד הספרדים היה להם האבה לתורה, כבוד לחכמים, אבל לצערנו הדור הולך ויורד, 'ויחננו בחסרות'.

¹² היום לצערנו בבתי משפט מקבלים עדות של מחללי שבת, וכן עדות של נשים שלפי ההלכה אין זו עדות, ואין בזה פגיעה בנשים, כי אפילו הן צדיקות וחסידות, זו גזירת הכתוב.

¹³ ואף שהיא לא דתיה, היא בעלת מידות, אנחנו מכירים בעלי תשובה שיש להם מידות נפלאות, זאת אומרת שגם כשהיו מחללי שבת כי לא חינו אותם, היה להם מידות טובות, זה טבע של אדם שיש לו ישרות.

¹⁴ יש ילדים שרואים שיש להם ישרות, הוא לא מערב מציאות ודמיון... סיפרו לנו שמרן בילדותו היה מזכה את הרבים, כותב את נוסח ברכת המזון בכתב ידו, הולך בהפסקת צהרים ונותן לחבר הזה ולחבר הזה, ורואה שהוא נשמה גבוהה, היה לומד בספר "תורה תמימה" והיה בקי בו ישר והפוך, אהב את המדרשים ומאמרי חז"ל.